

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7862>

Number: 73 , p. 545-548, Winter 2018

Kitap İncelemesi / Book Review

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Article Acceptance Date

05.11.2018

09.12.2018

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

31.12.2018

TÜRKOKRATİA: [Esra Özsüer, *Türkokratia–Avrupa’da Türk İmajı*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018, 376 s.]

Öğr. Gör. Dr. Samet Zenginoğlu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6061-8388>

Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

sametzenginoğlu@gmail.com

Avrupa'nın Türklere yönelik, tarihsel perspektiften bugüne inşa etmiş olduğu imaj ve algıya dair tartışmalar, gerek Avrupa'da gerekse de Türkiye'de akademik ve politik zeminde ele alınan/değerlendirilen konuların arasında yer almıştır. Her ne kadar Batı'da dönem dönem Türklerin askeri ve politik zaferlerinden ötürü imrenme/takdir etme yönünde görüşlere rastlanmış olsa da, esas itibariyle inşa edilen bu imaj ve algının "tehdit/düşman/öteki" zeminlerinde oluşturulduğu görülmektedir. Zira Türk kimliğinin yanında Müslüman kimliğinin de ele alınması ile birlikte bu zemin, tarihsel gelişmeler ve çatışmalar ışığında çok daha girift bir yapı arz etmiştir.

Bu bağlamda, Özsüer'in "Türkokratia–Avrupa'da Türk İmajı" başlıklı eseri, bahsedilen çerçevede mukayeseli bir okuma ve analiz yapma fırsatını ortaya çıkarmaktadır. Yazarın Atina'da yaşamış olduğu uzun yıllar

rın birikimi ve tecrübesi ile eserde, Yunan arşiv kaynaklarının, resmi yayın ve nizamnamelerin yer alıyor olması dikkat çekmektedir. Böylece eser, Avrupa'da ve Yunanistan özelinde Türklere yönelik inşa edilen "öteki" imajına dair özgün bir bakış açısının ortaya konulmasına katkı sağlamaktadır.

Eser, beş ana bölümden oluşmaktadır. Özelde, tarihte Türk imajının ele alındığı "İmaj" başlıklı birinci bölümde, "biz" ve "öteki" algısını şekillendiren imaj ve kolektif bellek kavramları değerlendirilmiştir. Bu kavramsal zeminde, Türkler ve Avrupa arasındaki ilişkiyi belirleyen temel unsurun aslında tamamen kimlik meselesine dayandığı vurgulanmıştır. İstanbul'un fethinden itibaren belirgin bir biçimde gün yüzüne çıkan korku ve endişe yüklü Türk imajı, Viyana önlerine uzanan süreçte artarak devam etmiştir. Öyle ki, "muhteşem Türk'ten, 'hasta adam' Türk'e kadar geçirilen her bir tarihi evrede imajlar

korku, endişe, hayranlık ve nefret duygularıyla” beslenmiştir (s. 21).

“Öteki ve Kimlik” başlığını taşıyan ikinci bölümde, öncelikle antik çağdan günümüze Avrupa’nın “öteki” algısı değerlendirilmiştir. Kimliğin doğası gereği, her “biz” tanımlaması karşısında bir “öteki”ne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu “öteki”, dolayısıyla, olumsuz özelliklerin yüklendiği bir içeriğe de sahip olmalıdır. Özellikle eski çağlarda insanlık, tanımlayamadığı, mücadele edemediği ve dahi korktuğu bu “öteki”yi, “canavar” olarak değerlendirebilmiştir. Çalışmada, Avrupa özelinde bu canavar algısına dair çeşitli görseller üzerinden örnekler verilmiştir. Ayrıca, öteki algısını şekillendiren “önyargı” ve “stereotip” kavramlarına dair analizler de bulunmaktadır. Bu iki kavram birbirilerine çok yakın muhtevalara sahip olsalar da ayrıldıkları yerler de bulunmaktadır ve bu ayrım noktaları bu başlık altında yer almıştır. Bu bölümün son faslı olarak, Avrupa tarihinin “ötekileri” olarak yer almış olan siyahiler/zenciler ve Yahudiler dikkat çekmektedir. “XIII. yüzyıldan itibaren bilhassa Yahudiler ve Siyahilere karşı dışlayıcı bir öteki siyaseti uygulanmıştır. Öyle ki bu dışlama ileriki süreçlerde çok ağır ırkçı hareketlerin de yaşanmasına sebebiyet vermiştir” (s. 51). Dini temelde tanımlamaların etkin olduğu Ortaçağ dönemi kapsamında siyahiler; karanlık, kötülük gibi nitelendirmelerle değerlendirilirken, beyazlar da aydınlığı temsil etmişlerdir. Bu nitelendirmeler siyahiler/zenciler için öylesi bir boyuta ulaşmıştır ki, çeşitli resimlerde bu karanlık ve kötülük imajı tuvale de yansıtılmıştır. Benzer bir durumun, Yahudiler için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim çeşitli yazın ve görsellerde “ötekileştirilen Yahudiler de tıpkı siyahiler gibi bazı morfolojik özelliklerinden ötürü normal insanlardan farklı tasvir edilmiştir” (s. 55). Nihayetinde “öteki”; çeşitli dönemlerde, bu dönemlerin şartları itibarıyla farklı başlık ve kavramlarla ele alınan, ama daima tehdit ve düşman olarak algılanan ve korkulan bir nitelendirme, bir kavramsallaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle İstanbul’un fethedilmesi ile yeni bir boyut kazanan Türk imajı, bu dönemden XIX. yüzyıla uzanan süreçte çeşitli merhaleleri geride bırakmıştır. “Batı’da Oryantlizmin Pençesinde Doğu İmajı” başlığını taşıyan üçüncü bölümde, bu merhalelerin farklı zaman ve zemindeki aktörler çerçevesinde bir değerlendirmesi sunulmuştur. Bu perspektiften, Doğu-Batı kavramlarının sadece birer coğrafi tanımlama olmadığı, aksine bir aidiyeti yansıttığını söylemek mümkündür. Nitekim Avrupa’nın Hristiyanlık ile birlikte sadece bir coğrafi alan olarak tanımlanamayacağı bilinmektedir. Özellikle, VII. yüzyılın başlarından itibaren İslamiyet’in yayılmaya başlaması ve bir yüzyıl sonra da İslam ordularının Avrupa’ya seferler düzenlemesi, bu tanım bazında “öteki”nin de şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. Öyle ki bu sürece bir cevap olarak, Haçlı Seferleri (1092-1272) adı verilen müdahaleler söz konusu olmuş, hatta bir başka karşı-müdahale biçimi olarak İslam’a dair bilgilerin tahrifi ve bunun bir propaganda aracı olarak kullanılması ortaya çıkmıştır. Örneğin, Bizans dünyasında İslamiyet ile ilgili dolaşan pek çok tuhaf mitin altında Kuran’ın Arapçadan Yunancaya kasıtlı ya da kasıtsız fahiş hatalarla çevrilmesi yer almıştır. İtalyan misyoner seyyah Riccoldo’nun (1243-1320) kaleme aldığı *Confutatio Alcorani* (Kur’an’ın Çürütülmesi) ve Kardinal Nikolaus von Kues’in kaleme aldığı *Cribratio Alcorani* (Kur’an’ın Gözden Geçirilmesi) gibi eserler temelde bu amaca hizmet etmiştir (s. 88-89). Hatta Riccoldo’nun eseri daha sonra Luther tarafından Almanca’ya çevrilmiş ve bu, Batı’nın Türk-İslam imajında önemli bir rol oynamıştır. Müslüman “öteki” haricinde, bu tanımın “Müslüman-Türk” olarak şekillenmesi, şüphesiz Avrupa tarihi ve kimliği açısından düşman, tehdit ve korku ile ele alınan Türk imajını belirginleştirecektir. Zaten, Kavimler Göçü ve Tanrı’nın kırbağı olarak nitelendirilen Attila ile Avrupa bilinçaltında yer alan Türk imajı yeni bir mana ifade edecektir. Hatta Avrupa’nın, Türk zaferlerini yine dini bir zeminde değerlendirerek, Hris-

tiyanlara Tanrı buyruğuyla verilmiş bir ilahi ceza olarak yorumladığı görülecektir. Türklerin Anadolu'yu yurt edindikleri Dandanakan Muharebesi ve Malazgirt Savaşı'nın ardından bu süreçte İstanbul'un fethinin büyük bir kırılma noktasını teşkil ettiği görülmüştür. Bu kırılma açısından, Türklerin oluşturduğu tehdit, Batı'da iki yönlü algılanmıştır. Bunlardan birisi, Müslüman inancının Hıristiyanlığa karşı bir meydan okumasıdır, ikincisi ise Türklerin Avrupa'ya yaptığı fetihlerdir. Husesen Kanuni dönemi ise, bu tehdidin ölümcül bir tehdit boyutuna ulaşması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, Türk tehdidinin Avrupa'nın "biz" tanımlamasında, yani Avrupa kimliğinin inşasında önemli bir faktör olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Zira tehdit arz eden "öteki" aynı zamanda "biz" duygusunu sağlamlaştıran bir tutkal vazifesi de görmektedir. Bahsi geçen tehdit algısı, Avrupa için öylesi boyutlara ulaşmıştır ki, XVI. yüzyıldan itibaren çeşitli mucizevi göstergelerle Türklerin "kıyamet habercisi" olarak dahi değerlendirildiği müşahade edilmektedir. Muhtelif astronomik gelişmeler bile bu bağlamda, Türkler ile ilişkilendirilen meseleler olarak görülebilmektedir. Oryantalizm penceresinden de, bu arka plan ve çeşitli seyyahların sübjektif anlatıları ile birlikte, Avrupa tarafından tanımlanan ve olumsuz emarelere sahip bir Türk imajı şekillendirilmiştir ve Türkler Doğu'dan gelen bir tehlike olarak bu pencereden lanse edilmiş ve "Doğu despotizminin" temsili biçiminde sunulmuştur (s. 125).

Eserin başlığına da ismini veren "Türkokratia" adlı bölüm ise dördüncü bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk önce, belirtmek lazımdır ki, Türkokratia kelimesi, Yunan aydınlanmacıları için dört yüz yıllık esaret olarak tanımlanan "Osmanlı hâkimiyeti" dönemini ifade etmektedir. Bölüm, Yunanca kaynaklarla birlikte, Yunan ulus kimliği inşası kapsamında, "öteki" Türk imajını çeşitli boyutlardan tahlil etmektedir. Fransız Devri-

mi ile başlayan süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemiş ve Balkanlar'da çıkan isyanlar sonucunda Osmanlı'dan bağımsızlığını alan ilk ülke olan Yunanistan, 1821-1829 yılları arasında yaşanan bu isyan sürecinde en büyük desteği Avrupa'dan görmüştür. Ayrıca burada, Yunan ulus inşa süreci, bu inşa sürecinde takip edilen yöntem ve söylemler ve bu kapsamda dikkat çeken çelişki ve çıkmazlar irdelenmektedir. Bu süreçte, Yunanlar kendilerini Osmanlı'nın yıkılması halinde toprakların mirasçısı olarak görmüştür. "Bağımsızlık hareketi olarak nitelenen Mora İsyanı sonrasında sahip olduğu toprakların sınırları içinde Yunanlar kendilerini dar bir kalıba sıkışmış bir ulus görüyordu. Nitekim 14 Ocak 1844 yılında ilk defa Yunan meclis kürsüsünde İoannis Kolletis tarafından dile getirilen Megali İdea, o dönem henüz kavramın içini dolduramadıkları bir iredenta fikrine sahipti" (s. 142). Yunanlar Avrupa'dan da görece destek almışlar ve bu inşa sürecinde de Yunanların hedefi yüzlerini Batı'ya dönmek olmuştur. Lakin her iki taraftan da bu duruma dair hoşnutsuzluklar, eleştiriler ve endişeler gündemde yer almıştır. Örneğin, Alman tarihçi Jakob Philipp Fallmerayer'ın kaleme aldığı "Orta Çağ Boyunca Mora Yarımadasının Tarihi" adlı eser, bu bağlamda bir kırılma noktasını teşkil etmiştir. Öyle ki, Fallmerayer'ın Yunanların demografik devamlılığının Avar, Slav ve Arnavut göçmen akınlarıyla kesintiye uğratıldığı tezi Yunan kolektif belleğinde ciddi bir hasar oluşturmuştur (s. 151-159). Bu tarihsel kopukluk tezine karşılık ise, Yunanistan üç adımdan oluşan bir karşı hamle geliştirme amacı taşımıştır. Buna göre, (a) tarih alanında Yunanlılığın hiçbir surette kesintiye uğramadan devam ettiği ispat edilecek, (b) Halkbilim alanında yapılacak çalışmalarda Antik Yunanlar ile Çağdaş Yunanlar arasındaki gelenek ve göreneklerin benzerlikleri ispatlanacak ve (c) 1821 mücadelesindeki kahramanlarla Antik Yunan kahramanları arasında benzer bir ilişki kurulacaktı (s. 160). Bu üç amaç kapsamında,

Yunan ulus kimliği inşa çabaları ve bu çaba içerisinde günah keçisi olarak addedilen, tehdit ve düşman olan “öteki” Müslüman-Türk kavramsallaştırması dikkat çekmektedir. Bu durum, siyasi tavırdan, Yunan halk türkülerine değin çeşitli yansımalarda yer bulmuştur.

“Öteki” tanımlaması haricinde, Yunan kimliği inşasında kilisenin rolü de önem arz eden bir husustur. Zira çalışma müddetince bu rolün konumlandırılmasının, bu inşa sürecinin temel parametrelerinden birisi olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, “Yunanistan’ın ulus-devlet inşasında belirlenen tüm hedeflerinin içinde belki en zor ama en önemli bağımsız Yunanistan kilisesinin kurulmasına yönelik adımlar” olmuştur (s. 230). Zira kilisenin Patrikhaneden ayrılması fikir ve hedefi, mühim noktalardan birisini teşkil etmiştir. Bu minvaldeki çalışma ve çabaların haricinde, bu bölümde dikkat çeken bir diğer husus, Türklere dair Yunan efsaneleridir. İstanbul’un fethedilmesi sürecindeki efsanelerden, Zalongo dansına ve Gizli Okul Miti’ne değin bu efsane ve çelişki yüklü söylemleri değerlendirebilmek mümkün olmaktadır.

Son olarak, “Yunan Tahayyülünde Türk İmajı” başlığını taşıyan beşinci bölümde ise, XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla uzanan süreçte ilişkilerin ne yönde tesis edildiği değerlendirilmiştir. Yunanlar tarafından Osmanlı’nın suçlanması, Kıbrıs ve Ege sorunları bir tarafa bırakılırsa, genel gözlemde şu tespitin önem arz ettiği düşünülmekte ve ilişkileri de tabir-i

caizse net biçimde özetlediği görülmektedir: “her iki taraf kendi tarihinin zirve yerlerinde Öteki’ne düşman rolünü vermiş ve Öteki’nin milli kimliğinin oluşmasında önemli bir rol üstlenmişti. Yunanlar için Yunan devrimi, Türkler için Yunan isyanıydı. Türkler için İzmir’in işgali, Yunanlar için İzmir’in kurtuluşuydu. Yine Yunanlar için Kıbrıs işgali, Türkler için Kıbrıs barış harekâtıydı” (s. 323). Bu bakış açısı, her iki tarafın da karşı tarafı tanımlamasını çeşitli yönlerden nasıl gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Tarihte Doğu-Batı ayrılığı çeşitli disiplinlerin konusu olmuştur. Özellikle sosyo-kültürel ve politik perspektifte, bu ayrılık “öteki” imajını şekillendiren durum ve gelişmeleri içerisinde barındırmıştır. Bu çalışma da Avrupa genelinde ve Yunan kaynakları çerçevesinde Yunanistan özelinde milli ve dini kimlikler kapsamında Türk imajının ne şekilde tezahür ettiğini ele almıştır. Bu bağlamda, literatüre özgün bir katkıda bulunduğu düşünülmektedir. İlişkilerin bu tarihsel arka planının yanında, gelecekte nasıl bir yön izleyeceğinin ise büyük oranda belirgin olduğu düşünülmektedir. Zira toplumsal bellek ve refleksler kısa süre içerisinde değişime uğra(ya)mayacak kadar derin izlere, bağlara ve bağlantılara sahiptir. Ancak her şeye rağmen sosyal bilimlerin her sahasında olduğu gibi, bu noktada da kesin ve keskin öngörülerde bulunmak da doğru olmayacaktır.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Zenginoğlu, S. (2018). Türkokratia: [Esra Özsüer, Türkokratia-Avrupa’da Türk İmajı, İstanbul: Kronik Kitap, 2018, 376 s.], *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7862>, Number: 73 Winter 2018, p. 545-548.